

HEMIJSKI PROCESI U SISTEMU $\text{Si}_3\text{N}_4\text{-TiN-Y}_2\text{O}_3$

Snežana Bošković, Slavica Zec, Institut za nuklearne nauke "Vinča",
P.fah 522, 11001 Beograd

Sadržaj - Praćeni su hemijski procesi u toku termičkog tretiranja sistema $\text{Si}_3\text{N}_4\text{-TiN}$, u prisustvu Y_2O_3 , kao aditiva za olakšavanje densifikacije. Utvrđeno je da se tokom termičkog tretmana odvijaju reakcije između TiO_2 i Si_3N_4 , kao i između Y_2O_3 i SiO_2 . Kao produkti ove reakcije javljaju se novoformirani TiN i SiO_2 , dok se kao produkti druge reakcije javljaju pre svega Y-silikati.

Na osnovu podataka o sadržaju kiseonika u nitridima, izračunati su sadržaji SiO_2 i TiO_2 i oni iznose 3,4 i 2,5% respektivno.

Rentgenostruktorna analiza termički tretiranih uzoraka detektovala je na površini uzoraka prisustvo Si_3N_4 , TiN i Y-silikate, ali u nekim slučajevima i N-apatit. Sadržaj Y-silikata raste (sl.1) sa porastom vremena izoternskog žarenja, ali i sa opadanjem sadržaja TiN u kompozitima.

1. UVOD

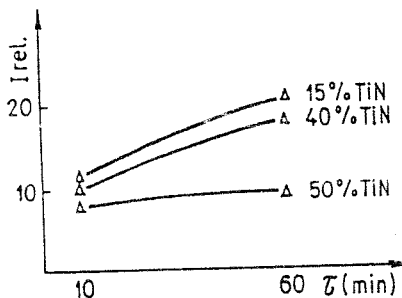
Za sinterovanje kompozita na bazi neoksida, kao što su $\text{Si}_3\text{N}_4\text{-TiN}$, potrebno je prisustvo aditiva koji će olakšati preuređenje čestica i na taj način omogućiti densifikaciju. U slučaju kada je aditiv oksid koji reaguje sa nekim od komponenata u sistemu, dolazi do hemijskih promena koje se odražavaju na sastav tečne faze, pa tako i na tok procesa densifikacije, ali i na osobine kompozita. U našem slučaju korišćen je kao aditiv oksid titrija. Treba istaći, da u pomenutom sistemu pored nitrda, postoje i oksidi SiO_2 i TiO_2 koji su uneti preko nitrda u ispitivani sistem. Ovo su komponente, koje zajedno sa Y_2O_3 formiraju tečnu fazu, ali koje takođe međusobno reaguju, prema našim rezultatima. Utvrđeno je da se odvijaju reakcije između SiO_2 i Y_2O_3 i između TiO_2 i Si_3N_4 koje su praćene u zavisnosti od vremena žarenja, koristeći rentgensku metodu.

2. EKSPERIMENTALNI RAD

Kao polazni prahovi za naša ispitivanja korišćeni su Si_2N_3 i TiN , proizvodnje H.C.Starck-Berlin. Y_2O_3 je dodat kao aditiv, u koncentraciji od 10%, smešama $\text{Si}_3\text{N}_4\text{-TiN}$ u kojima je sadržaj TiN variran od 0 do 50%. Homogenizacija polaznih smeša je vršena u vibracionom mlinu, u vremenu od 2 h. Izostatički presovane tablete su sinterovane u zasipu istog sastava, u atmosferi azota, na 1780°C , pri čemu je vreme izoternskog žarenja varirano od 10 - 60 min. Rentgenska metoda je korišćena za identifikaciju novoformiranih faza.

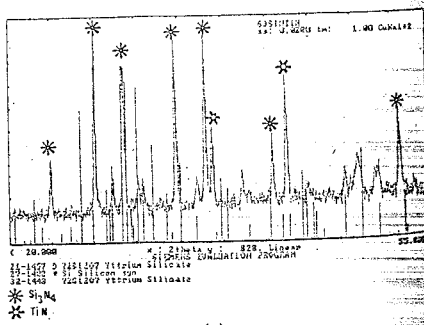
3. REZULTATI I DISKUSIJA

Tokom termičkog tretmana sistema $\text{Si}_3\text{N}_4\text{-TiN}$ u prisustvu Y_2O_3 kao aditiva odvij se densifikacija koja je olakšana prisustvom tečne faze u čiji sastav ulaze Y_2O_3 , SiO_2 , TiO_2 i delimično Si_3N_4 . Tečna faza se u sistemu formira na ispod 1450°C . SiO_2 i TiO_2 su u sistem uneti preko nitrda silicijuma i titana, čije su čestice prekrivene tankim slojem oksida.

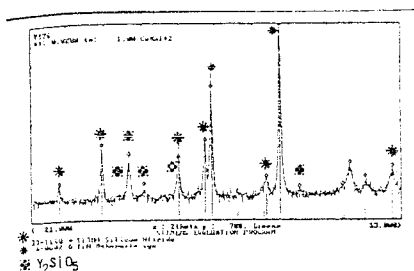

Sl.1. Intenzitet difrakcionih linija Y-silikata u zavisnosti od vremena i sadržaja TiN

Takođe je zapaženo da se sa porastom sadržaja TiN sastav silikata menja (sl.2). Naime u uzorcima sa 15% TiN dominira $\text{Y}_2\text{Si}_2\text{O}_7$ dok kod uzoraka sa 40% TiN formirani Y-silikat ima sledeću formulu Y_2SiO_5 .

(a)

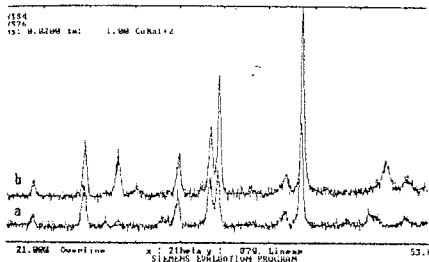

(b)

Sl.2. Rentgenogrami uzoraka sa 15 (a) i 40% (b) TiN

Pored ovoga, primećano je da sa porastom vremena izotermnog žarenja, dolazi do porasta intenziteta difrakcionih linija TiN i opadanja intenziteta linija Si_3N_4 (sl.3).

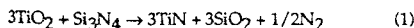
U sprušanim uzorcima, pak intenziteti difrakcionih linija Si_3N_4 (200) su jači nego na površini, dok su intenziteti difrakcionih linija TiN (200), slabiji nego na površini uzoraka.

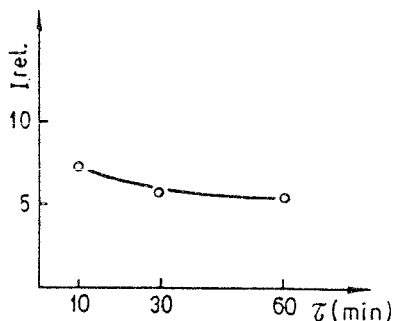
Sl.3. Difraktogrami uzoraka sa 40% TiN, žarenih (a) 10 i (b) 60 min.

Pored ovih faza, detektovane su difrakcione linije $\text{Ti}_x\text{O}_{2-x}$ čiji intenzitet opada sa porastom vremena izotermnog žarenja (sl.4).

Rezultati na sl. 3 i 4 ukazuju na odvijanje reakcije

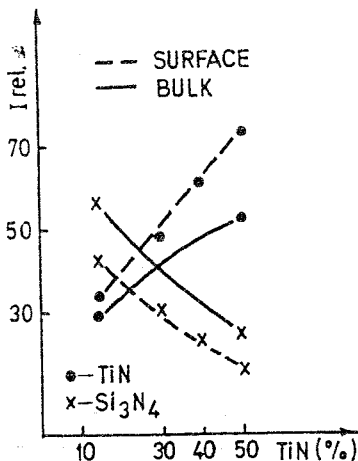
čime se može objasniti porast intenziteta linija TiN i opadanje intenziteta difrakcionih linija Si_3N_4 sa produženjem vremena izotermnog žarenja. S druge strane, porast sadržaja Y-silikata sa produženjem vremena i izotermnog žarenja (sl.1) ukazuje na to da postoji dodatni izvor SiO_2 za odvijanje reakcije sa Y_2O_3 kojim se formiraju silikati itrijuma. Odvijanje reakcije (1) koja kao reakcioni produkt daje SiO_2 objašnjava rezultate na sl.1. Naime, novoformirani SiO_2 stupa u reakciju sa

Sl.4. Relativni intenzitet linija $\text{Ti}_x\text{O}_{2-x}$ u zavisnosti od vremena izotermnog žarenja, u sprušanim uzorcima

Y_2O_3 što dovodi do porasta sadržaja Y-silikata sa produženjem vremena izotermnog žarenja.

Sa porastom sadržaja TiN nitrida formira se Y-silikat čiji sastav je bogatiji na Y_2O_3 . Naime, $\text{Y}_2\text{Si}_2\text{O}_7$ je detektovan u uzorcima sa 15% TiN, dok je Y_2SiO_5 detektovan u uzorcima sa 50% TiN. Razlog za formiranje ovakvih reakcionih produkata je opadanje koncentracije SiO_2 , tj. porast koncentracije Y_2O_3 sa porastom sadržaja TiN. Takođe je i količina reakcionog produkta Y-silikata (sl.1) veća u uzorcima sa nižim sadržajem TiN.

Navedeno je da su intenziteti difrakcionih linija TiN jači na površini uzoraka nego u njihovoj unutrašnjosti, odnosno da su intenziteti difrakcionih linija Si_3N_4 slabiji na površini uzoraka nego u njihovoj unutrašnjosti. Ovi rezultati (sl.5) zajedno sa rezultatima na sl.3 i 4, pokazuju da se reakcija (1) odvija brže na površini uzoraka.

Sl.5. Relativni intenziteti difrakcionih linija Si_3N_4 i TiN na površini i u masi uzoraka, zavisno od sadržaja TiN

Termičko tretiranje uzoraka vršeno je u atmosferi azota u zasipu istog sastava. Rentgenostrukturnom analizom zasipa, utvrđene su sledeće faze TiN, Si₃N₄ i Ti_xO_{2-x}, što ukazuje na odvijanje reakcije (1) i u samom zasipu. Shodno ovim rezultatima veća brzina reakcije (1) na površini uzoraka posledica je olakšanog pristupa azota, površini uzoraka, s obzirom da je azot prisutan u atmosferi peći, ali je i jedan od produkata reakcije (1). Prisustvo azota ubrzava nastajanje Ti_xO_{2-x} sa površine s obzirom da postoje uslovi za odvijanje reakcije između oksida titana i azota [2], u kojoj nastaje TiN. To je razlog što je koncentracija TiN povećana na površini svih ispitivanih uzoraka, u odnosu na njihovu masu.

4. ZAKLJUČAK

Praćene su reakcije između SiO₂ i Y₂O₃ kao i između TiO₂ i Si₃N₄, 1780°C, u sistemu Si₃N₄-TiN sa dodatkom Y₂O₃. Formiranje novih faza praćeno u zavisnosti od sastava i vremena izotermnog žarenja. Utvrđeno je:

- da se reakcijom između Y₂O₃ i SiO₂ formiraju Y-silikati, čija količina raste sa porastom vremena žarenja kao i sa opadanjem koncentracije TiN u kompozitnoj smeši,
- da se reakcijom između TiO₂ i Si₃N₄ detektuje novoformirani TiN kao produkt reakcije,
- novoformirani SiO₂ se ne detektuje, on stupa u reakciju sa Y₂O₃,
- reakcija između TiO₂ i Si₃N₄ se odvija brže na površini uzoraka zahvaljujući prisustvu azota iz atmosfere peći kao i onog azota koji se formira reakcijom između TiO₂ i Si₃N₄.

LITERATURA

- [1] M.B.Trigg, E.R.McCartney, Multy-phase Materials in the Ti-Si-O-N System, J.Australian Cer.Soc., Vol.17, No.1, 1983, p.7
- [2] G.P.Lychinskii, "Himiya Titana", Ed. "Himiya", Moscow, 1971, p.145

Ovaj rad je izveden uz podršku Ministarstva za nauku Srbije.

Abstract - Chemical reactions during thermal treatment of Si₃N₄-TiN system in the presence of yttria, were studied. It was found that during heating, one chemical reaction between TiO₂ and Si₃N₄ and the other one between Y₂O₃ and SiO₂ took place. As a reaction products of the first reaction newly formed TiN and SiO₂ were detected, while Y-silicates were found as the reaction products of second reaction.

CHEMICAL PROCESSES IN THE Si₃N₄-TiN-Y₂O₃ SYSTEM

Snežana Bošković, Slavica Zec